ELS MODELS HUMANÍSTICS DE LES LLENGÜES DE CULTURA, LA TECNOCRÀCIA I LA NOSA

JOAN BASTARDAS
Professor Emèrit de la Universitat de Barcelona

Les noves tecnologies i les expectatives per elles creades han provocat canvis espectaculars en la mentalitat i el comportament humans. Ja comença a ésser un tòpic parlar d'una «nova cultura»: la de la intel·ligència artificial, la de la robòtica, la de les manipulacions genètiques, la dels mitjans de comunicació àudio-visuals, mai no imaginats i amb repercussions encara no ben valorades en els sistemes educatius. Aquesta nova cultura, que cerca l'eficàcia per damunt de tota altra cosa, va desplaçant d'una manera prou sensible no solament la vella cultura humanística sinó també la científica, arraconada ara en tot allò que no pugui proporcionar coneixements d'una utilitat immediata.

Certament, la humanitat és massa vella per a creure que un futur millor o simplement la solució dels problemes actuals de la societat hagin de venir de les noves tecnologies, però tanmateix s'hi aplica amb una il·lusió i un entusiasme creixents.

Com tot canvi brusc, aquest que vivim provoca tensions en molts terrenys. Les tensions lingüístiques han sorgit sobretot en relació amb els nous mitjans de comunicació de masses. Els vells models humanístics de les llengües de cultura, diuen, ja no serveixen. Els nous mitjans exigeixen nous models d'una major eficàcia respecte a la massa. L'eficàcia és, sembla, la primera de les exigències. Amb característiques molt diferents, la crisi ha esclatat arreu. Entre nosaltres ho ha fet amb una especial virulència. Això s'explica per dues raons (entre d'altres,

Limits, 3 (novembre 1987)

probablement): perquè la situació del català és, entre les llengües de cultura, atípica i perquè, en el nostre afany de no semblar immobilistes, massa sovint ens passem de la ratlla i ens llancem al buit, cosa que, paradoxalment, impedeix un progrés real i efectiu. Sembla que tots hauríem de voler una mateixa cosa: que els mitjans de comunicació puguin disposar d'«un instrument que sigui alhora modern, eficaç i genuí» (Joan A. Argente). Si falta una de les tres condicions, haurem de rebutjar el producte. Però caldrà analitzar si és això el que realment i sincerament volem i si hi posem els mitjans adequats per a aconseguir-ho.

Sobre tot això voldria jo fer algunes reflexions, sense pretensions de transcendència, però intentant de posar les tensions lingüístiques que s'han produït ací en relació amb els nous models sòcio-polític-econòmics que la nova tecnocràcia va imposant.

Abans d'entrar en matèria, però, m'agradaria de fer algunes consideracions de tipus més aviat personal.

En primer lloc voldria dir que és molt difícil, per a un home que pertany a una generació que cal considerar ja vella, per molt esmolat que sigui el seu instint i per molt despert que sigui el seu esperit d'observació, de fer-se càrrec del significat i de la transcendència d'allò que ja hem convingut a anomenar «nova cultura» i molt més de fer-hi prediccions. Un o altre havia d'obrir el foc. Potser m'equivoco i he donat a l'afer una importància que realment no té. Llavors, em sembla, bastaria el breu i excel·lent assaig de Francesc Vallverdú («La llengua estàndard, entre el seny i la rauxa»), de lectura obligada per a tots aquells que senten una mica de preocupació pel futur de la llengua catalana. Però la rauxa, encara que no sigui sinó rauxa, pot fer molt de mal. Ens pensem que ens posem al dia i no fem res més que enormes marrades.

No està tampoc al meu abast de fer un assaig mitjanament passador sobre la mentalitat de la tecnocràcia (la de la burgesia tecnòcrata i la de l'administració tecnòcrata). Allò que definitivament no puc fer és dir mal de la tecnologia —gràcies

a la qual potser he aconseguit de fer alguna cosa que ha valgut la pena— i molt menys dels tecnòlegs, entre altres coses perquè tots els que conec estan amarats d'humanisme i, cosa més important, d'humanitat. No era precisament un tecnòleg —ni un tecnòcrata— aquell qui deia que si a la Universitat algú tenia l'acudit d'esdevenir expert en Filologia Clàssica (o potser deia simplement en grec) s'ho hauria de pagar. A mi, la idea que l'estudiant hagi de pagar més de matrícula com més petit es consideri que és el benefici sòcio-econòmic que els seus estudis hagin d'aportar al país i a tota la humanitat no em sembla, ara i ací, ni bona ni dolenta, perquè allò de què ara es tracta és —ja ho he dit— de saber què és el que realment i sincerament volem tots plegats. Per aquesta mateixa raó jo no diré tampoc mal de la tecnocràcia ni dels tecnòcrates, bé que demano que em sigui concedit que no tots són d'una eficàcia professional garantida, sinó que també n'hi ha de més aviat curtets.

Finalment voldria advertir que m'agradaria de prescindir dels aspectes anecdòtics de la qüestió, però no és possible de prescindir-ne completament. Hi ha hagut, certament, de tot, encara que no ben repartit —literatura pamfletària (libels, si cal dir les coses pel seu nom), mentides manifestes, desqualificacions, menyspreu, exacerbació de l'esperit professional, afany de protagonisme, covardia, ambigüitat, terrorífiques amenaces literàries i fins i tot —*horrendum dictu*— una llarguíssima i ensopida retòrica. I, de totes aquestes coses, no en podem prescindir totalment, si volem fer una anàlisi correcta de la situació, perquè posen de manifest actituds extraordinàriament significatives: són signes del temps; però sense la perspectiva històrica, les anècdotes més aviat són un element pertorbador. No cal tampoc donar gaire importància a actituds que, d'agressives, en tenen sobretot l'aparença.

Em sap greu que aquestes consideracions prèvies hagin resultat tan llargues.

Des de la represa de la llibertat, el problema de l'establiment d'un estàndard català ha estat objecte d'una preocupació constant. El problema es plantejava amb especial vehemència

perquè, a partir dels inicis dels anys seixanta, al País Valencià s'havia produït, d'una manera inesperada i quan tot semblava perdut —naturalment des de la perspectiva sempre tan curta i distreta dels barcelonins, que ens creiem el centre del món—, un desvetllament de la consciència de la seva pròpia identitat lingüística i cultural. Si cal mesurar la força d'aquest desvetllament per la violència i la irracionalitat de la reacció anticatalana, haurem de qualificar-la d'extraordinària. La història de com Catalunya va deixar de fer por i de com es van deixar perdre ocasions clarissimes és llarga i complexa, però no ben sabuda, ni ben explicada, ni ben analitzada. La realitat fou que el tema dels Països Catalans esdevingué un llast incomodíssim i una nosa, i la gent preocupada per la unitat de la llengua es trobaren tot d'una nedant contra corrent. Però és clar que aquests problemes no eren pas els únics. Molts confiaren que la superació de la crisi havia de venir de la modernització total i de les aportacions de la més alta tecnologia, i així la salvació del país va ser posada a les mans de l'eficàcia de la tecnocràcia que, com a tal, no té ideologia. Un clima nou ha estat creat, i els discursos ideològics han estat substituïts per baralles verbals sense substància.

És clar que l'establiment d'una llengua estàndard en el sentit d'una llengua supradialectal, és a dir, pancatalana, en què tots els catalanoparlants puguem sentir-nos còmodes i que sigui coherent amb el català literari, que respon a una codificació composicional —manifestament l'única viable si es volia, com es volia, salvar la unitat de la llengua—, significa un treball lent, humil i pacient, que no solament hauria de ser sotmès a les rectificacions que la pràctica demanés, sinó que també hauria de ser, en gran part, modulat per la mateixa pràctica. És clar també que, per portar a bon terme la tasca, caldria rebre de la societat un encoratjament i uns mitjans. Caldria que tots ens hi engresquéssim. Però la idea és considerada més aviat nefasta. El fet que el verb *cercar* sigui ben viu a les Illes (com *eixir* ho és al País Valencià) o que *enguany* sigui, fora de Barcelona, vivíssim gairebé pertot arreu, no els ha salvats pas d'unes ben explícites condemnes.

El refús ha arribat a un punt grotesc. Quan l'IEC va donar

a conèixer, fent d'intermediari, les queixes procedents de centres universitaris d'arreu dels Països Catalans sobre el domini massa exclusiu del dialecte urbà barceloní en el tercer canal de televisió, més de vint veus, presidides per la de la Maria Roureda, sortiren del temple i digueren amb clamor unànime: *Anathema! Anathema! Anathema!* La història collectiva era pura aparença, era un recurs retòric. Llavors es va veure que la sola idea d'un estàndard supradialectal, d'una llengua nacional per als mitjans àudio-visuals de comunicació i d'ensenyament feia, i fa, evidentment nosa, encara més nosa que un consell assessor qualsevol. I tanmateix és una cosa del tot semblant a la que cerca el model estàndard italià tan lloat. I jo, aquesta actitud, no vull de cap de les maneres jutjar-la perquè, insisteixo, aquí es tracta de saber allò que volem i allò que no volem. No té sentit de plantejar problemes si no hi ha la més remota intenció de resoldre'ls. Fa molts anys que el nom de Sant Sadurní d'Anoia esdevingué oficial. Però durant anys i panys les etiquetes de les botelles de les grans cases de xampany —ara *cava* per al ramat dòcil— continuaven dient un horripilant *San Sadurní de Noya*. Per què haurien de canviar, si ni els xampanyers (ara *cavers*), ni els consumidors ni allò que J. V. Foix anomenava l'Autoritat no hi tenien cap mena d'interès? Si un dels tres estaments ho hagués veritablement volgut, no haurien passat gairebé deu anys abans que un dels més grans xampanyers es decidís, gràcies a les súpliques i a les llàgrimes dels seus, a acceptar de posar a les etiquetes el nom de la població en la seva grafia oficial. Ningú no ho volia.

Tornant als escrits presentats per centres universitaris no barcelonins, alguna cosa aconseguiren: ara sabem que la temperatura de València sol ésser lleugerament més alta que la de Barcelona.

Tanmateix caldrà convenir que la televisió catalana, en uns mesos, ha fet més en favor del desvetllament de la consciència de la unitat de la llengua que no pas tots els arguments i sermons dels filòlegs durant anys i anys. I això és així, en primer lloc, perquè això de la unitat de la llengua és ben veritat i perquè, malgrat tot, costa molt de desprendre's totalment del català literari i de la seva base composicional, però tam-

bé gràcies a la qualitat tècnica, a una programació excellent, a la dinàmica dels informatius i a la simpatia, personalitat, elegància i bon humor dels presentadors/-ores. Aquestes i altres qualitats han fet que augmenti rapidíssimament l'audiència. Davant aquesta realitat, què importa que hi hagi algú que ensordeixi els fonemes sonors o que un anunci emès en català parli de «natilles» fent referència a la nostra crema, la de Sant Josep? Això, és clar, no fa disminuir l'audiència ni a València ni a les Illes. Clemenceau deia que la guerra era una cosa massa important per a deixar-la a les mans dels militars; tanmateix en la guerra els militars deuen ésser imprescindibles, com ho són els experts i tècnics quan es tracta d'augmentar l'audiència d'un canal de televisió. Per què no hauríem de reconèixer els mèrits de cadascú? Però, quin error més gran no seria de supeditar-ho tot a l'augment d'audiència!

Deixem, doncs, el problema de l'establiment d'un estàndard català com a instrument de comunicació supradialectal. Ja ho hem vist; d'això, ningú no en vol saber res. Passem a un altre problema: el de la necessitat de disposar d'una llengua de registre bàsic, de tenir-la sempre a mà, en la qual tothom se senti còmode i sigui acceptable per part d'una població de nivell sòcio-cultural mitjà i fins i tot popular. En resum, cal disposar d'una llengua entenedora i planera. Deixem-ho així, encara que em sembla que el plantejament no és bo, o solament ho és parcialment, sobretot perquè no es tracta tant d'acostarnos a les formes més populars o, si es vol, menys artificioses, com de disposar d'una llengua més d'acord amb la mentalitat que la revolució tecnològica, la nova cultura, va estenent, és a dir, una llengua moderna.

Tothom considera natural que els canvis de valors i de mentalitat exigeixin canvis en els models lingüístics. La conclusió en la seva versió més dràstica podria formular-se amb aquestes paraules: «Els models lingüístics humanístics han de desaparèixer dels mitjans de comunicació per manca d'eficàcia». Ara, i aquest és un punt important, si aquesta substitució es produeix a Itàlia o a Castella no passa res irreparable.

Acadèmics illustres es queixen del deteriorament del castellà en els mitjans de comunicació; d'altres, també illustres, pensen que això forma part de la mateixa dinàmica de la llengua. Però una cosa és certa: que el nou model continuarà essent castellà. Si el nou model lingüístic que els mitjans de comunicació italians han hagut d'adoptar ja no és, segons diuen, l'humanístic toscà sinó un altre de més eficaç, ningú no dirà que aquest nou model lingüístic no és italià. Cada terra fa sa guerra. I la situació del català no és comparable a la de l'italià, una llengua vigorosa, estimada, i, sens dubte, molt més impermeable a elements forans que el castellà o el francès. La situació del català del carrer, del popular urbà, és la d'una llengua profundament colonitzada, aculturada si ho preferiu. No hi ha res, per exemple, en l'argot estudiantil emprat per catalanoparlants, que no procedeixi del castellà (vull dir coses com és ara *obrir-se* per *anar-se'n*). Llavors, un acostament a la llengua popular catalana (del català que ara es parla, que deien els enemics de qualsevol gramàtica) pot significar la benedicció de tot un reguitzell de termes forans. En el català popular urbà difícilment s'hi pot pouar res que sigui alhora genuí, renovador i lliure de connotacions no desitjables. El català, no ens fem illusions, continua essent una llengua erosionada i extraordinàriament fràgil.

En honor a la veritat, els inventors i teoritzadors d'allò que anomenen català lleuger, que domina gran part de la premsa quotidiana, refusen d'entrada els castellanismes més evidents, almenys en el terreny sintàctic. Allò que s'esmuny és una altra qüestió. Caldrà, doncs, continuar evitant construccions com ara *tenir que, masses homes, les circumstàncies en les que, la possibilitat de què, els demés homes* i gairebé totes aquelles que figuraven en aquell llibret preciós del mateix Fabra que portava per títol *Les principals faltes de gramàtica* (1927).

Llavors s'insisteix en la supressió de la preposició composta *per a*, en l'ús personal del verb haver (*hi han, hi havien*), construccions que certament responen a una dinàmica genuïnament catalana barcelonina, i poca cosa més de certa transcendència, almenys en el terreny sintàctic.

Per això tant de soroll? El senyor Calders l'altre dia s'ho preguntava, retòricament, perquè ell sap quina és la resposta. Ja ho veurem, que el soroll és del tot imprescindible; si no hi ha soroll, no hi ha res: tan sols tristos solecismes.

Però abans de tirar endavant voldria fer un breu comentari sobre la radical supressió de *per a*. La idea és del tot antifabriana. L'esperit ordenador de Fabra (i el seu horror per l'ambigüitat) el portava, quan es trobava davant de paraules o construccions de sinonímia parcial, és a dir, aquelles en què el camp semàntic de l'una era cobert parcialment per l'altra (dues circumferències que s'intersequen ho representen), el portava, deia, a fer distincions clares i precises. És cert que sobre l'ús de *per* i de *per a* (més infinitiu) potser no va deixar una normativa que fos clara i satisfactòria perquè els conceptes de causa agent i final d'una banda, i els de destinació, aptitud i utilitat de l'altra, sovint es presenten en la llengua d'una manera difícilment dissociable. El que és del tot inconcebible és que, disposant la llengua de dues preposicions, se li hagués ocorregut de prescindir d'una, encara que es confonguin en l'expressió oral d'una gran part del Principat. Altrament, la preposició composta *per a* havia adquirit significats de la preposició *per* juntament amb altres que eren propis de la preposició *a*. Ara hem traspassat tot el paquet semàntic a *per*, i la lògica gramatical se'n ressent. Ara ja no serà possible d'escoltar ni llegir allò de *lleis fetes per catalans i per a catalans!* Ara aquell canonge, autor d'una gramàtica normativa valenciana, el nom del qual no em ve a la memòria, podrà afegir a la llista de diferències existents entre el català i el valencià el fet que aquest darrer disposa d'una preposició més! Però continuaran essent bellíssims aquests versos:

> *Existeix el poema per vosaltres,*
> *mes no per a vosaltres, oh feliços*
> *amants!*

En canvi la meva reacció davant l'ús personal del verb *haver* és de caràcter més visceral que lingüístic. Un gramàtic llatí deia que el gramàtic era el guardià de la història (*custos historiae*); i l'ús de l'impersonal *haver* té una tradició secular

i es manté sense dificultats en totes les llengües romàniques que ens envolten. Les gramàtiques castellanes condemnen l'ús personal com a «*vicio propio de los valencianos*». Cal convenir que aquesta construcció respon a una dinàmica del català popular i que el mateix Fabra se sentia temptat de tolerar-la, però també és cert que, almenys al Principat, és molt lluny d'haver-se generalitzat.

A mi personalment em costaria molt d'admetre la construcció personal d'*haver* i d'altres d'aquesta naturalesa, però no per raons de tipus lògico-gramatical sinó més aviat per una incapacitat meva de prescindir dels models humanístics de la llengua. Però cal saber prescindir de gustos personals. No hauríem d'oblidar que Fabra (error funestíssim) va deixar el futur de la normativa no tant en mans dels gramàtics com dels grans escriptors, és a dir, d'aquells que tenen un sentit de la llengua segur. Ells haurien d'acceptar, refusar i innovar. Llavors, quan es té un sentit segur de la llengua, les normes són per a ésser interpretades, ignorades i, fins i tot, vulnerades i atacades. Com sempre. Una altra cosa és la creació d'unes contranormes: més ordres i més prohibicions.

Ara tornem a allò que dèiem: sembla que hi ha acord que els mitjans de comunicació han de disposar d'un llenguatge entenedor i planer. Jo no sóc gaire partidari de donar consells a ningú, però alguna vegada he advertit a novells professors que si entraven a classe persuadits que els alumnes que tenien davant eren una colla d'ignorants, d'intel·ligència més aviat escassa i necessitats d'una protecció paternal, el fracàs era segur perquè, entre altres coses, mai no podrien desprendre's d'una mediocritat paralitzant. No és bo de pensar que els lectors o els auditors són ignorants i estults, que no entenen res, i no és bo perquè no és veritat. Altrament, ¿hi ha algú que pensi que és més entenedor *sigut* que *estat*? A mi em costa de creure que una frase com és ara *lleis fetes per catalans i per catalans* sigui més entenedora que la normativa *lleis fetes per catalans i per a catalans*. O ¿és que ens ha picat la taràntula? Els diaris poden parlar de «modificació de l'espai temporal d'evolució de la llengua» o d'«una frenètica dialèctica llenguatge-realitat», però no poden usar el verb *cercar* perquè,

diuen, és poc entenedor i poc planer. Això és una pura innocentada! La mateixa persona que vol trobar en el seu periòdic el mot *barco* (tan entranyablement seu!) en lloc de *vaixell* o *navili* (tan terriblement literaris!) quan passa a la premsa castellana es troba amb *buques* i *navíos* i no es queixa perquè la seva formació cultural és de base castellana. Tot això són ridiculeses! Condemnar la frase «*sembla evident que aquests objectes foren repartits perquè fossin utilitzats contra els mossos d'esquadra*», en favor de la frase «*sembla evident que aquests objectes els varen repartir perquè els utilitzessin contra els mossos d'esquadra*», és simplement allucinant (una *bestialitat*, si cal usar un llenguatge agressiu). És condemnar la diafanitat. Però, diuen, cal acostar-nos a la llengua popular; és ben sabut que una conversa entre dues persones que es troben pel carrer, posada per escrit, resulta del tot ininteHigible. L'escriptura i el parlar en públic són ja un artifici, i l'artifici no ens ha de fer por ni nosa, ja que no hi ha res tan connatural a l'home com l'artifici. Al mateix lloc on *cercar* o *enguany* tenen l'entrada vedada, no s'han preguntat mai (i fan ben fet) si són populars i entenedores paraules com *prioritats, programació, fallàcia, preservatiu, processador*, etc., etc., i encara un altre etc. És clar que no eren mots populars, i és clar que ho han esdevingut a còpia de llegir-los o escoltar-los. Com totes les paraules. Però quina felicitat no deu ésser poder suprimir una preposició o poder dir: «*Quinieles*, sí, però *enfermetat*, no», i molt més si algú obeeix! En gramàtica, tot allò que no és convencional és dictadura. El resultat de tot això no és una llengua més entenedora o més planera, sinó un increment de la barroeria més pintoresca. Quina relació té tot això amb la creació d'«un instrument de comunicació que sigui alhora modern, eficaç i genuí»?

Caldrà convenir, tanmateix, que així s'obté, si no una llengua més entenedora per part del receptor, sí una gran simplificació per part de l'emissor. Jo no sé si ha estat calculada la quantitat de diners estalviats amb la supressió de la preposició composta *per a*: hores i hores de corrector i hores i hores de composició. La llàstima és que, posats a fer, no es toqui l'ortografia, perquè, quin estalvi no fóra suprimir tota mena d'accents com diuen que fan aquells que diuen que fan gramàtica normativa valenciana! Quants problemes serien estalviats als docents! Quantes llàgrimes als discents! Al cap i a la fi, el sistema d'accentuació gràfica català és imitació del castellà (Fabra no tenia escrúpol d'incorporar allò que era bo, vingués d'on vingués); al cap i a la fi, això de no posar accents és pràctica que cada dia s'estén més en ambdues llengües. El problema no és examinar si el sistema català d'accentuació gràfica és bo o no és bo; el problema és saber si és bo o no és bo que cadascú trenqui la convenció a la seva manera i tracti d'imposar el seu criteri. I la preposició *per a* no és una convenció; és una realitat.

Jo no vull fer ací judicis d'intencions. Allò que intento, com he explicat, és de posar els fets en relació amb una societat conduïda per una burgesia tecnòcrata i per una política que predica que el benestar futur es basa en l'aplicació de noves tecnologies. A aquesta societat de l'eficàcia, moltes coses li fan nosa. Jo no diré que el català fa nosa. I no ho diré perquè no és veritat, bé que a vegades, veient certs programes del canal tercer, l'espectador té la impressió que els qui hi intervenen, tots plegats, se sentirien més còmodes passant-se a un monolingüisme castellà. El català no ens fa nosa als catalans com a poble, almenys no ens la fa de la mateixa manera que l'irlandès feia nosa als irlandesos, bé que mai no ho hagin confessat. I certament els irlandesos poden donar lliçons de fervor nacionalista a qualsevol altre poble. Però, ja ho dèiem, cada terra fa sa guerra. A certs polítics gallecs, el gallec els feia nosa perquè no en sabien gens, allò que se'n diu gens. Ara, quan la situació ho demana es posen a parlar en castellà amb accent gallec (i poca coseta més) i el problema lingüístic ha quedat resolt. És clar que sempre hi ha gent amb ganes d'empipar que diu que això no és gallec ni ho ha estat mai. Aquest no és tampoc el cas del català. El català no ens fa nosa però ens amoïna. Té un aprenentatge ortogràfic no gens fàcil si no s'hi entra de petit i l'ensenyament primari no es pot dir que sigui, pel que fa al català, d'una eficàcia totalment satisfactòria; quan aconseguim de desprendre'ns d'un castellanisme n'introduïm dos més; és necessària una atenció vigilant per-

què tot no se'n vagi en orri. El director d'una empresa no sap redactar una carta en català i diu que no té edat ni temps per a aprendre'n, i la secretària n'ha estudiat solament dos mesos; tot ha de passar pel corrector i, ja se sap, hi ha correctors bons i molts d'altres carregats de manies i fins i tot n'hi ha de pintorescos. El cap del departament de No-sé-què, que és un purista, posa el crit al cel perquè en una instància ha vist escrit «*la possibilitat de què*». La reacció de l'interessat és escriure la instància següent en castellà, idioma que té una gran capacitat per a encaixar les faltes de gramàtica més horripilants. Altres pensen que allò que cal és no descoratjar la gent que decideix d'escriure en català, i acaba trobant-ho tot bé. Després hi ha els tecnicismes professionals, que s'han après en castellà; i tot això amoïna, i, ja se sap, el que amoïna acaba fent nosa. Hi ha encara l'anglès, on, almenys als nostres ulls, les coses són prou estables: per a una persona que tingui una capacitat normal per als idiomes, adquirir-lo a un nivell mitjà vol dir tants mesos i tantes pessetes. I és del tot necessari que els fills l'aprenguin bé perquè han de passar-se un curs en un *College* a Amèrica del Nord (a càrrec de les bases) abans d'iniciar els estudis universitaris i un altre quan els hagin acabats. I em sembla molt bé. I sort en tenim si els nois, esforçant-se a fer bé la *composition*, aprenen simplement a redactar en llur idioma. Ara, quan es tracta del català, ja ho hem vist, tot són problemes, problemes reals que ningú no s'inventa. A una societat que vol i desitja vehementment l'eficàcia i el benestar que la revolució tecnològica ha de proporcionar-li, aquests problemes fan una nosa terrible. Llavors, quan aquesta societat rep el missatge proclamant a so de timbals que cal adequar la normativa als temps actuals i que ara els models humanístics de la llengua ja no serveixen —i molt menys si fan olor de noucentisme— i, encara, que hi ha dues modalitats de català (no moltes perquè molts són els dialectes, no moltes perquè molts són els registres, sinó solament dues, i totes dues igualment correctes i vàlides, cosa que, no cal dubtar-ho, aviat serà imitada per les altres llengües de cultura), llavors, dic, aquesta societat veu el cel obert i, com que no està per brocs, no entén ni vol entendre (si se n'arriba a assabentar) per què ha de

continuar essent proscrit de dir *la por de què* (cosa que actualment ja tothom diu) quan els mitjans de comunicació en castellà ara diuen *tememos de que* i no passa res, o gairebé res: tristes protestes acadèmiques; ni comprèn tampoc per què, si ha estat trobada la solució per al conflicte entre *per* i *per a*, no resolem d'una vegada el conflicte entre *en* i *amb*, ni veu per què, si *barco* és més recomanable que *vaixell*, no pot dir *atinar* o *enfermetat*. Aquest *enfermetat* (força més fàcil de justificar que *barco*) i aquest *la por de què* deuen pertànyer a una tercera modalitat tan correcta i vàlida com les altres dues. És català superlleuger.

Però sempre hi ha algú que ingènuament es pregunta per què li han de passar aquestes coses al català i no al castellà o a l'italià ni a cap altra llengua de cultura. Com massa sovint passa en altres afers catalans, també en aquest el tercermundisme es combina amb el surrealisme. I aquesta combinació, que de vegades resulta graciosa i té èxit, pot, com la rauxa, dinamitar guanys laboriosament aconseguits, i pot tenir unes conseqüències que no han d'ésser subestimades. És en aquest sentit que jo dono la raó a aquell que deia que allò que ara és representat per la supressió de *per a* és més important que tot el Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana!

Un dia un determinat col·lectiu va escriure que la salvació del català com a llengua acceptable per part de tothom (per part dels catalanoparlants espontanis a qualsevol nivell cultural i per part dels qui el tenen com a segona llengua) passava no solament per l'abandonament del model humanístic sinó també per l'acceptació, incorporació i assimilació d'elements castellans; que com més s'acostés el català al castellà més grans serien les possibilitats de supervivència. Jo no sé quin grup era aquest ni sé ben bé si era això el que deien (ja em perdonaran). El que sí que sé és que Joan Solà, *quem honoris causa nomino*, va dir —ara sense embuts— que ell no s'hi apuntava. Jo tampoc no m'hi apunto perquè això és matar la llengua en nom de la llengua. Però la cosa no m'escandalitza perquè em sembla que és la solució coherent al problema tal com ha estat plantejat. És tan coherent, que els del primer grup van pensar que la crítica de Joan Solà anava dirigida a ells i exclamaren:

Traïció! Traïció! El que va succeir després és més aviat trist, però és pura anècdota que no tinc ganes d'explicar. Val més que mirem sincerament si no és això el que vol la nostra societat: totes les noses allunyades, tots els problemes solucionats com els dels polítics gallecs a què feia referència.

Ja he dit que allò que ara i ací importa és esbrinar en primer lloc què és el que tots plegats volem i, en segon lloc, si els mitjans emprats són els bons. Si el que volem és disposar d'un «instrument de comunicació que sigui alhora modern, eficaç i genuí», el camí que caldrà emprendre és tot un altre. Però ho volem sincerament? Fabra va fer (no pas partint de no-res) el Diccionari General, però també el va fer un mecenatge discret, un editor intel·ligent com a tal, i sobretot —no ho oblidéssim— una societat que li ho exigia. Això llavors bastava. Que ningú no s'esveri, que no penso descriure quina és la situació actual! Ja m'han enviat a dir massa vegades i a massa llocs diferents que el que dic és inoportú i fa nosa.

Però cal parlar encara de l'estil. L'estil és un altre problema. Potser el més important. Aparentment és un problema de solució fàcil. Però no hi ha res fàcil i tot requereix esforç. Com que cada llengua té el seu estil, el problema nostre consisteix simplement a pensar en català. Certament no tenim un manual d'estilística catalana però tampoc no està tot per fer. Ara els nostres escrits, fins i tot alguns d'aquells redactats en defensa dels nous models lingüístics, són, no pas impregnats de l'elegant, majestuosa i lleugerament conceptuosa retòrica castellana, sinó d'un horripilant succedani seu que té un nom que no dic i que deixa bocabadats els massa crèduls, que pensen que, si no veuen l'esplendidesa del vestit del rei que va despullat, la culpa és d'ells mateixos. I, cosa que potser no és del tot paradoxal, aquests mateixos escrits contenen mots, expressions i frases que farien exclamar als de la Trinca: *Refot, quin català més ben escrit!*

Tornar a la sobrietat, a la senzillesa i a la naturalitat sembla que hauria d'ésser fàcil perquè és això precisament el que sembla que haurien d'exigir els temps moderns. I certament fóra

fàcil si poguéssim continuar pensant en català. Perquè els docents poguessin fer-hi alguna cosa seria imprescindible no solament que en sabessin —i la major part en deuen saber— sinó també que el sistema educatiu reunís una sèrie de condicions del tot impensables per ara. Ens haurem de resignar, doncs, que el català vagi perdent el seu propi estil fet de naturalitat i de sobrietat, però pulcre i exacte. Algú (em sembla recordar que era Unamuno) va dir que el català tenia un lèxic ben diferent del castellà però que la sintaxi era pràcticament la mateixa. Allò que llavors no era cert, ho va esdevenint, i ara li toca el torn a l'estil, a la retòrica i a la fraseologia.

A mi em sembla que aquesta pèrdua de l'estil de la llengua té una importància cabdal. Perquè al costat de tot allò que es confessa que no està d'acord amb la normativa hi ha allò que s'esmuny: coses del tipus *acabar amb la droga; quant més ho demanarà; al cap del carrer.* El senyor Avel·lí Artís-Gener diu que n'ha fet una llista esgarrifosa. Què hi farem! Són coses que passen per alt perquè, de castellanismes sintàctics o fraseològics conscients, cap ni un!

Després hi ha la barroeria, és a dir, el menyspreu envers la feina ben feta. Si a la societat no li importa que el qui fa els titulars d'un periòdic conegui el seu ofici i li és igual les bajanades que s'hi puguin dir i tot ho troba bé, seria ben absurd que ens hi amoïnéssim gaire. Naturalment, la barroeria no és cosa que tinguin en exclusiva els mitjans de comunicació catalans. L'altre dia un titular d'un diari castellà parlava —amb una total incultura religiosa— d'uns funerals que s'havien celebrat per les despulles (*los restos*, deia) d'algú. Poso un exemple sense transcendència i no escrit en català perquè no m'agrada d'assenyalar ningú amb el dit o potser més aviat perquè me'n dono vergonya de posar exemples catalans que fan riure. En la frase «*un gens habitual seguit d'elogis*», en lloc de desfer l'hipèrbaton, s'ha suprimit el *no* davant de *gens* i s'han aplicat d'una manera barroera instruccions barroeres: el remei ha estat pitjor que la malaltia. Però en general no sabem on acaba la barroeria teòrica i on comença l'aplicada. Ja se sap, la societat dóna importància a unes coses i a d'altres no. No importa gaire que els docents que es dediquen a explicar huma-

nitats sàpiguen tots l'ofici. Les responsabilitats són exigides en altres camps.

La situació, en resum, sembla que és aquesta: ara, quan més ho necessitem, no fem res per obtenir un estàndard pancatalà perquè és un afer inoportú i fa nosa als mitjans de comunicació. Ara, quan més ho necessitem, no aconseguim d'obtenir estudis seriosos ni una sèrie de promptuaris assenyats que permetin que els nostres mitjans de comunicació disposin d'un instrument que sigui alhora «modern, eficaç i genuí». En lloc d'això se'ns serveix un producte que no reuneix cap d'aquestes condicions però que respon a allò que demana un cert sector de la nostra societat al qual la qualitat en matèria lingüística més aviat fa nosa. I així ens entretenim discutint si dir *barco* és una barbaritat més grossa que dir *atinar* o *lograr* o *enfermetat* o si més aviat ho és menys. I això fóra fins i tot divertit, si no enverinés les relacions i no pertorbés les solucions. Altrament, la diversió esdevé aviat avorriment.

Finalment cal dir quina és la situació perquè algú, després de llegir tot això, pot pensar que els nostres mitjans de comunicació es debaten entre un català estripat i un del tot encarcarat. I tothom sap que no és així. Aquest és un poble poblat de lleialtat; obrim només la ràdio —i amb una mica de sort també el televisor— i trobarem veus elegants, diccions perfectes, amb un gran domini de l'ofici i per a les quals la correcció i la senzillesa semblen coses connaturals quan en realitat són el resultat d'un gran esforç i d'una ferma voluntat. Hi ha evidentment grans mestres sense afany de protagonisme, que dominen els diferents registres de la llengua i hi ha també, naturalment, al seu costat aprenents encara poc destres.

Però no sé si tot això no és també pura anècdota, perquè tot anirà per on la societat vol i exigeix; i allò que ella no vol, val més no voler-ho. És com en l'amor. Ara, la gent disposada a fer una mica de nosa no som ni pocs ni banaus.

Les Cases d'Alcanar, agost 1987